

KATONAI BECSÜLETBÍRÓSÁG.

1515—1516.

Kövendi Székely Miklós és Nelepeczy Ferencz, kőrösmegyei birtokosok, rossz szomszédok voltak. Keserűség szállta meg Nelepeczy Ferencz szívét, ha kis birtokáról Dobrakucha várára¹⁾ tekintett. Még nem oly rég az az egész vár az ő családjáé volt, a nagyatyja még ott halt meg, most pedig Székely Miklós parancsol onnét az egész vidéknek. Nagyatyjának egyetlen ballépése miatt ő kiszorult onnan épen abban az időben, a mikor a török rablócsapatok egymás után törtek be az országba, s jaj volt annak, a kit védtelenül találtak. El is határozta magában, hogy ezt a veszteséget, úgy a hogy bírja, ki fogja pótolni, és megmaradt birtokán építtet egy kis kastélyt. A nagyapának vára volt, az unokának jó lesz egy kis kastély is.

Hozzá is fogott tervének valósításához. Kimérték a bástyák helyét, a jobbágyok hordták a köveket. Ámde e szándékának kivitelében is megakadályozta őt Székely Miklós. Addig áskálódott ellene a királyi udvarnál, a míg csak a király és az országnagyok be nem tiltották neki a kastély építését. Hiába hivatkozott Nelepeczy Tótország (Szlavonia) nemeseinek azon szabadságára, a mely szerint, állítólag, bármely nemes királyi engedély nélkül is építhet magának kastélyt; nem használt az semmit. Valahányszor ő megkezdte az építést, mindannyiszor jött rendelet a királyi udvarból majd a tótországi rendeknek, majd a tótországi bánoknak, hogy Nelepeczynek a bástyarakást megtiltsák, sőt még ezzel

¹⁾ E vár romjai Daruvártól keletre (Pozsegamegyében) ma is láthatók. Hajdan vidékével együtt Kőrösmegyéhez tartozott.

meg nem elégedve, azt, a mi már föl volt rakva, lerontsák. Ki volt ennek oka? Senki más, mint Székely Miklós, a ki sérelmesnek találta, hogy az ő vára alatt még egy kastély is legyen, még pedig más kezében.

Nem csoda, ha ennek következtében Nelepeczy úgy elkeseredett, hogy úton-útfélen panaszkodott Székely Miklós ellen. Megtörtént az is, hogy az úrhoz nem férhetvén, annak jobbágyain töltötte ki bosszúját. Sőt 1514 elején arra vetemedett, hogy Krassó városban Székely Miklós embereitől 5000 darab kőstöt erővel elvett.

Azon sérelmek közül, melyeket Nelepeczy ekkép mérgében elkövetett, Székely Miklósnak egy sem esett nehezebben, mint mikor azt hallotta, hogy 1515-ben, Pál fordulásának ünnepe táján, Nelepeczy Ferencz őt nyilvánosan, az összes tótországi rendeknek Kőrösön tartott közgyűlésén, becsületében holmi rágalmazó beszédekkel megsértette. Ő akkor nem otthon, hanem mint a király követe, I. Miksa német császár udvaránál tartózkodott, de azért, mihelyt tehetette, orvoslást keresett.

Ez időtájt a király épen Pozsonyban tartózkodott, hogy megkösse azon szerződést, a melylyel ő és Miksa császár utódaiknak az örökösödést kölcsönösen biztosíták. Ide ment Székely Miklós is, itt állott elő újabb, keserűbb panaszával.

Sokkal jelesebb férfi volt Székely Miklós, hogy sem meg ne hallgatták volna. Június 1-én készen volt a királyi kanczelláriában az idéző levél, a mely egyenesen vitézlő Nelepeczy Ferencznek szólva, szigorúan meghagyja neki, hogy a király Budára való megérkezésének 32-ik napján, Budán, a király előtt, okvetlenül és személyesen megjelenjék, és sértő szavairól számot adjon. Mivel pedig akkoriban a posta és az ajánlott levelek sora nálunk még ismeretlen vala, a császári káptalanhoz küldték le az idézést, hogy egyik megbízható embere keresse föl Nelepeczyt és neki magának adja át a királyi parancsot.

A császári káptalan egyik ékes nevű papja, Rosi (de Rosis) Pál, június 16-án Szobotina nevű városban lelte meg a vádlottat; előmutatta neki az idéző levelet és még azonkívül élő szóval is megmagyarázta neki annak tartalmát. Nem fáradt egészen hiába, mert Nelepeczy megígérte neki, hogy a kitűzött időre ott lesz a király előtt.

A ki ismeri e század bonyolult és rémséges hosszú pereit, nem fog csodálkozni azon, hogy az első ez ügyben való tárgyalásnak, bárha maga a király személyesen vezette azt, semmi eredménye sem lőn. Nelepeczy állott szavának, megjelent a király és tanácsa előtt, de az ítélet kimondását megakadályozta azon kijelentésével, hogy tanúkat állít elő, a kik az ő Székely Miklós ellen mondott szavait majd igazolják. Miért nem tette ezt mindjárt? kérdehetnök, hisz tudta, hogy erről lesz szó? Ámde akkoriban ez úgy volt szokás. A kortársak annyira beletörődtek ilyen húzás-halasztásba, hogy most is egész nyugodtan adtak Nelepeczynek 24 napot arra, hogy tanúit fölkereshesse és Budára hozhassa.

Midőn a 24 nap letelt, a becsületét kereső fél újra ott állt a király előtt és sováran várta a királyi tanács ítéletét. Ámde ellenfele és annak tanúi nem jelentkeztek. Megbizottjára is hiába vártak.

Tömérdék esetet említenek okleveleink ehhez hasonlót; a ki az e korbeli törvénykezést ismeri, meg sem ütközhetik rajta; szinte várja, hogy no most következik a chablon-szerű megbírságolás és újra idézés.

De most nem így történt. A király, szokás ellenére, mindjárt ítéletet hozott.

Ezt a különös dolgot az magyarázza meg, hogy — a mint az erről szóló oklevelek e helytt végre elárulják — ez ügy nem az ország rendes bírái előtt, hanem a katonai bíróság előtt forgott.

Ez magyaráz meg egy másik jogi szokatlanságot is.

Mind Székely Miklós, mind Nelepeczy Ferencz körösmegyei illetőségűek voltak, a becsületsértés meg épen a tótországi rendek közgyűlésén történt, az lett volna tehát a dolog rendje, hogy Székely Nelepeczyt az ő első törvényszékük, a tótországi bán előtt, vonja kérdőre. S még sem teszi, hanem egyenesen a királyhoz fordul.

Nem teszi pedig, mert hisz mind a ketten katonaviselt emberek voltak. Székely Miklós a királyi testőrség kapitánya (aulicorum regie Maiestatis Capitaneus), később (1505—1507) jajczai bán volt, Nelepeczy pedig 1507-ben mint tótországi al-bán fordul elő és később a hős Beriszló Péter püspök és bán szolgálatában állott. Már pedig

sokkal hamarabb czélt ér, ha a katonai bíraskodáshoz fordul, mintha a rendes bírákhoz fordul.

Mindezen körülményeket tekintetbe véve, érthetjük, hogy a királynak a királyi tanácsból (comissio regie Maiestatis in consilio) kelt levelében, az ügyállapot előadása után nem a szokásos birságot és újra idézés következik, hanem a következő nevezetes határozat: «Mi tehát országunknak ezen dolog látásakor velünk jelenlevő főpapjaival, főuraival és előkelőivel szorgalmas vizsgálatot tartván, érett megfontolás után azt halároztuk, hogy, mivel az előadott ügy, köztudomás szerint, a mi katonai törvényszékünk előtt ugyanazon törvényszék szokásai szerint forgott és ugyanazon katonai törvényszékünk szokása és gyakorlata szerint, az említett Nelepeczy Ferencz köteles volt mindenféle dolog abbanhagyásával vagy személyesen, vagy meghatalmazottja által, Fölségünk színe előtt megjelenni és a mi bírói végzésünk, meg az ő önkénytes ajánlata szerint, tanúit előállítani, vagy előállíttatni, Székely Miklóst becsületében megerősítjük és régi jó hírébe visszahelyezzük bírói tekintélyünkkel, az igazságnak megfelelőleg, úgy azonban, hogy ez által Nelepeczy Ferencz elől az ő becsülete védelmének jogos útját el nem zárjuk». (Itaque nos habito superinde unacum prefatis dominis prelatibus et baronibus ac proceribus regni nostri, nobiscum in examine presentis negotii existentibus, tractatu diligenti et matura deliberatione, quia causa premissa inter partes prenotatas in Curia nostra militari more eiusdem Curie nostre verti dinoscebatur, ac secundum morem et consuetudinem eiusdem Curie nostre militaris prelibatus Franciscus Nelepeczy semota qualibet occasione per se vel per suum legitimum procuratorem coram nostra Maiestate comparere testesque suos iuxta nostram iudiciariam deliberationem et suam spontaneam oblationem producere vel produci facere debuisset nobis ac eisdem dominis et regni nostri proceribus videbatur, igitur de eorum consilio prefatum Nicolaum Zekel in honore suo relinquendum et pristinae bone fame eiusdem restituendum duximus, imo relinquimus et restituimus, auctoritate nostra iudiciaria et iustitia mediante, ita tamen, quod eidem Francisco Nelepeczy iustam viam defendendi sui honoris per hoc minime preclusisse intelliguamur.)

A mint ez adatból kitűnik, ez időben Magyarországon külön

katonai becsületbíróság és annak külön szokásai s gyakorlata voltak.

A per, mint ez oklevelek mutatják, a király személye előtt folyt és így a katonai becsületbíróságnak feje maga a király vala. Ámde e bíróság tárgyalásainak vezetése nem volt oly szorosan a király személyéhez kötve, hogy azt másra ne bízhatta volna.

Vagy ez, vagy II. Lajos királyunknak gyermekora (10 éves volt) volt oka annak, hogy a következő 1516-ik évben e pörnek utójátékáról már nem a király, hanem az országbíró, gróf Szentgyörgyi és Bazini Péter, állít ki levelet. Azonban ezen levél is világosan mondja, hogy nem az országbíró nem rendes joghatóságánál fogva, hanem a király különös meghagyásából vette kezébe ezt a pört, mert ez különben «causa militaris» «katonai ügy».

Nelepeczy Ferencz, mint előrelátható volt, élt azon szabadsággal, a melyet II. Ulászló ítélő-levele nyújtott neki, és védelmezte a maga becsületét. A királyi tanács Szent-Jakab ünnepére tűzte ki az új tárgyalást. Megjelent mind a két fél Budán, de majdnem egy hónap telt bele, míg végre az ő ügyük is elbírálás alá került. Augusztus 18-án ült össze a bíróság Szentgyörgyi Péter lakásán (in hospitio nostro, mondja az oklevél), a mely több főúrból és törvényszéki esküdt nemesekből állott.

Az így megalakult bíróság először is megfogadtatta mind-egyik féllel, hogy a bíróság ítéletére egészen ráhagyja magát, és akármit végez, azt megállja. Aztán pedig ítéletet hozott, még pedig magyar nyelven írottat.

Kétszeresen érdekes ez ítélet. Először, mint régi magyar nyelvemlék, másodsor mint bizonyíték arra, hogy úgynevezett fogott bíróságaink ez időben már magyarul törvénykeztek. Épen azért egész terjedelmében közöljük:

«Athyanak es Fynak (így) Zenthleleknek newebe. Amen. Zenth Istwan nap elewth walo hethfen Budan az myw zalassonkon az dologban egh felewł Zekel Myklos kewzewth, masfelewł Nelepeczy Ferencz kewzewth nemy thyztesseghel ellenkewdew dologban Zekel Myklos es Nelepeczy Ferencz hagyak my zertzessenkre es eligyenessythessewnkre, fogadanak hythekre, thyzthessegekre, hogh myw walamyth ew kewzthek zerzenenk, azokath mynd megh allanayak. Azerth mywnekewnk az wraymmal egyethembe,

kýk ez dolognak meglathatasaba es zerzeseban mýw welewnk walanak, ez latthathýk: Mýerth ez Zekel Mýklos hallomasbol es thýthokbezedbewl, ez dolgoth býzonýal nem thwdwan, montha wolna ez Nelepeczý Ferencznek, hogh ew az ew ipawal, Boznýak Illýessel, egýethembe akartha wolna Zekel Mýklosth meghethethný, akkoron ez Nelepeczý Ferencz ezt felelte wolna, hogh walaki ezth Zekel Mýklosnak montha wolna, ewneký hamyssath tewth wolna. — Mýerth kedýgh ez zokath halomasbol es annakwthanna magath othalmazný akarwan, montha wolna, nem theczýk egh felnek es thýzthessegenek hogh arthana. — Eznekwthán (így) Nelepeczý Ferencz wra dolgaýth elwegezwen, jewe ideala Budara akarwan magath meg igazýthaný, holott akkoron nemý bozwsagos bezedek Zekel Mýklos ellen esthenek wolna, elewzer, hogh Nelepeczý Ferencz montha wolna, hogh Zekel Mýklos thaglasth thethetheth wolna, annakwthán, hogh leanth ewlethewth wolna, es azwthán, hogh ew kewzthek nemý zerzes wolt wolna, hogh ez Zekel Mýklos thýztessegele ew ellene nem zolhatna. Melý dolgokath nýlwan erthewnk, hogh ez zok herthelensegbewl, haragbol es bozwsagbol thewrthenthenek. Olh zokath nem erthwnk, hogh Zekel Mýklosnak thýztessegenek arthana. Mýerth mýnd ez dolognak zereybe egh fel es olý thýzthessege ellen walo zokath nem mondoth, hogh egh felnek es thýzthessegenek arthana. Mýw azerth az wraýmmal egýethembe, kýk ith welewnk egýethembe wolthanak, ez dologban wegezthewk, mýerth hogh ez zok hallomasbol thewrthenthenek es az mas fel annak sem engedewth, az thewb zok kedýgh herthelensegbewl, haragbol es bozwsagbol ez Nelepeczy Ferenczthewl mondatthanak es lewtthenek, azerth ismerýewk, hogh mýndezek egh fel thýztessegenek es nem arth, hanem mýnd az keth fel ew thýztessegebe meghmarad, azerth mý az felýewl meghmondoth wraýmmal egýethembe akarýok, lelthewk es mongýok, hogh mýnd keth fel echersmýnd eghmasnak kezeth adwan, eghmasnak mýndembewl meghbochýassanak es innewthowa ýo bekessegeben eghmassal ellýenek.»

E végzést azután nagyobb erősség okáért Szentgyörgyi Péter országbíró latin levélben foglalván és megerősítvén, három nap múlva saját pecsétje alatt kiadta. Ez pedig újra nagyon jelentős mozzanat, mert tudtommal ez az első adat, hogy a magyar nyelv

az országbíró kancelláriájába behatolt. A jég meg volt törve, s talán nemsokára elfoglalja a magyar nyelv őt megillető helyét az ország közigazgatásában, ha a szerencsétlen mohácsi ütközet e nemes törekvést bimbajában le nem törí.

Székely tehát katonai becsületét megmentette. A következő évben nyugodtabban szállhatott sírjába. Egy esztendő sem telt belé, és más bíróság előtt állott. Annak, hogy már itt e földön ügyekezett magát tisztázni, köszönhetjük, hogy tudomást szerezhettünk egy régi, ismeretlenné vált intézményről, a régi magyar katonai bíróságról.

Az összes fönt előadottakra vonatkozó okiratok a szentmiklósi és óvári gróf Pongrácz család levéltárában, a dobrakuchai és Székely-féle levelek közt találhatóak. A levéltár mostani őrének, gróf Pongrácz Ödönnek, szívességéből közli azokat

DR. KARÁCSONYI JÁNOS.